

UVOD

Silovit razvoj znanosti in tehnike v zadnjih desetletjih, matematike, teoretične fizike, simbolne logike, kibernetike, informatike, teorije sistemov, nič manj pa tudi družboslovnih znanosti sociologije, politične ekonomije, politologije itd. in ne nazadnje tudi same filozofije, je odprl vrsto novih znanstvenoteoretičnih, metodoloških, epistemoloških vprašanj in problemov, ki zahtevajo nove rešitve, nove odgovore, nove teoretične in raziskovalne napore. Hkrati pa to zahteva tudi novo raven spoprijema marksistične teoretične misli z različnimi meščanskimi idejnimi tokovi - pozitivističnimi, pragmatističnimi, strukturalističnimi, funkcionalističnimi itd. - v sodobnih teorijah znanosti, ki skušajo odgovoriti na ta vprašanja. Spoprijem marksizma s temi tokovi, ki mora biti tako kritičen kot konstruktiven, je dolgoročna in permanentna naloga, ki je bila na Inštitutu za marksistične znanosti SAZU zamišljena kot stalno raziskovalno delo, v okviru katerega se v posameznih fazah izberejo tisti sklopi problemov, ki so v določenem času aktualni in zahtevajo kot taki sprotno reševanje, ali pa se vključujejo v naše dolgoročno delo na tem področju.

Prispevki, ki jih objavljamo v tej, drugi številki Vestnika, predstavljajo nekatere rezultate raziskovalnega dela sodelavcev Inštituta na tem področju. Prispevki obravnavajo nekatere izbrana vprašanja in teme iz epistemologije in z njo povezane problematike - iz zgodovine epistemologije, iz odnosa pojmov ter konceptov geneze in strukture, iz formalizacije znanosti ter iz analize Althusserjevega prispevka k marksistični teoriji. Ker se večina prispevkov ukvarja z vprašanji, ki jih v teoretsko obravnavo znanstvenih praks prinaša tradicija francoske epistemologije, se v tem uvodu omejujemo na kratek opis te problematike.

Vprašanje, ki se najprej zastavlja, je seveda, kaj lahko od kritičnega soočenja s francosko epistemologijo pričakujemo. Nekoliko širše rečeno: ali in kako lahko postopki in dognanja epistemologije produktivno učinkujejo v marksistično utemeljenem pristopu k znanosti, ali in kako lahko spoznanja marksistične teorije učinkovito posegajo v odprta vprašanja, ki jih pušča za seboj epistemologija. In nazadnje: ali nas teoretska razdelava epistemoloških zastavitev lahko pripelje do takšne podobe problemov sodobne znanosti in tehnike, v kateri bodo opredeljena tudi tista mesta, kjer teoretski problem zahteva praktično družbeno akcijo za svojo razrešitev, kjer je torej teoretski problem tako ali drugače povezan s praktičnimi "odprtimi vprašanji" in protislovji nadaljnjega razvoja družbene prakse?

V tej fazi raziskovalnega dela na ta vprašanja seveda še ni mogoče zadovoljivo odgovoriti. Lahko pa orišemo nekaj točk, ki podkrepljujejo izhodiščno hipotezo raziskovalnega dela, da je namreč kritičen spoprijem marksistične analize s sodobno francosko teorijo znanosti teoretsko in praktično produktiven. 1) Eno izmed ključnih konceptualnih izhodišč francoske epistemologije je od njenega začetka dalje razvojno-zgodovinski vidik naravoslovnega znanstvenega spoznanja. Teoretska teža in aktualni pomen takšne epistemološke zastavitve postaneta jasna, če upoštevamo še naslednja dejstva:

- znano je, da je prevladujoča sodobna teorija znanosti, ki se je razvila predvsem na anglosaškem in nemškem kulturnem področju in ki izhaja iz t.i. neopozitivistične paradigme znanstvenega spoznanja, čedalje močnejše začela kazati slabosti svojega osnovnega pristopa, usmerjenega k logični analizi spoznanja in jezika znanosti. Razlogi za "krizo" tradicionalnega analitičnega pristopa so različni - od notranjih težav in protislovij njegovega teoretskega ustroja, do naraščajoče vloge družbenih znanosti oz. do spremenjene družbene vloge znanstvenega spoznanja nasploh. Prav tako se tudi razlikujejo poskusi analitične teorije, da bi našla izhod iz "kriznega položaja". Ven-

dar pa ohranjajo ob vsej različnosti ti poskusi tudi enotno potezo, in sicer vključevanje zgodovinske dinamike znanstvenega spoznanja v teorijo znanosti. Poznavanje toka francoske historične epistemologije in njenih dognanj v zvezi z zgodovinskostjo naravoslovne znanosti je zato potrebno ne le zaradi "ekonomije časa", tj. zaradi preprečevanja neproduktivnega ponavljanja starih spoznanj, ampak tudi zaradi zagotavljanja celovitega dojetja obravnavanih problemov;

- usmeritev teorij znanosti k zgodovinskemu nastajanju znanstvenih odkritij in teorij je sorazmerno mlada znanstvena preokupacija znanstveno-teoretskih obravnav: gre za sodoben teoretski proces, ki je še daleč od tega, da bi dosegel trdno in sklenjeno teoretsko podlago. Za marksistično teorijo se tako v tej usmeritvi ne odpira samo možnost, da prekine s svojim skorajda že tradicionalnim zakasnelim reagiranjem na dogajanja v nemarksističnih področjih znanstvenega raziskovanja. Za historični materializem postaja ustvarjalno sodelovanje v sodobnih znanstvenoteoretskih iskanjih nujnost, kolikor se vprašanja tokrat postavljajo na njegovem lastnem področju, kolikor lahko najde zgodovina znanosti svoje mesto le znotraj celotne zgodovine človeškega produkcijskega procesa.

2) Tradicija francoske epistemologije in zgodovine znanosti je ostala dolgo časa zunaj francoskega kulturnega prostora sorazmerno neznana ne nazadnje zaradi tega, ker je bil epistemološki način pisanja in mišljenja nedostopen za pojmovno in vrednostno mrežo miselnih tokov, opredeljenih z dualizmi pozitivizem vs. anti-pozitivizem, razumevanje vs. razlaga itd. Šele "srečanje" marksizma in epistemologije, sprejemanje, razdelava in preoblikovanje epistemoloških konceptov v marksistični teoriji L. Althusserja, je skorajda prislovično "nerazumljivost" francoske epistemologije uredila tako, da je začel ta pristop k znanosti učinkovati tudi zunaj svojih prvotnih mej.

Ob vsej vprašljivosti doseženih rezultatov pa je srečanje marksizma in epistemologije uspelo razkriti, v kakšni meri epistemološki koncepti, metode in teoretski nastavki že "implicit-

no" usmerjajo na marksistično relevantno vprašanje po družbeni določenosti znanstvene dejavnosti, v kakšni meri temelji epistemološka teoretska zgradba na postavki, da delujejo sredi znanstvene dejavnosti kot njen nujen gradbeni moment zunaj-znanstveni dejavniki. Pri tem je tako učinkovanje družbeno-praktičnih interesov sredi objektivnosti znanstvenega spoznanja kot tudi spoznanje tega učinkovanja dojeta kot sestavni moment znanstvenosti znanstvenega spoznanja; to se pravi, spoznanje družbenega značaja znanstvene dejavnosti je stvar same znanosti in ga ni treba več vnašati vanjo "od zunaj", denimo, iz filozofije. Če predstavlja danes golo razločevanje med notranjimi in zunanjimi določilnicami znanstvenega razvoja že preseženo stališče v teoriji in zgodovini znanosti, ter je, kot ugotavlja dr. A. Kirn, potrebno raziskati, kako se preobražajo in reflektirajo determinante v notranji strukturi znanstvenega spoznanja, tedaj lahko ugotovimo tudi, da se nahaja epistemologija že od vsega začetka na tej danes aktualni točki teoretske obravnave znanosti in njenega mesta v družbenem razvoju.

Področja naše obravnave seveda ne moremo opredeliti le kot "epistemologijo" - prej gre za to, da nam je le-ta služila kot izhodišče in to zato, ker so po našem mnenju ravno nekatera izhodišča francoske pretekle, polpretekle in sodobne epistemologije tista osnova, ki lahko omogoči nov odnos do Marxove teorije, novo in produktivnejšo povezavo družboslovja in naravoslovja ter njunih specialnih metodologij - ki je ravno v našem kulturnem prostoru zaradi vrste zgodovinskih vzrokov razmeroma skromna in po našem mnenju daleč pod možnostmi, ki jih nudita naša družbena in teoretična praksa, ravno zato pa tudi zavora razvoju taistih praks.

Prispevki, ki sledijo, naj bi nakazali problematiko, za katero nam gre, naj bi vsaj parcialno osvetlili nekatere probleme in ali nudili osnovno informacijo ali pa stališča do nekaterih specialnih ali splošnih problemov znanosti ter znanstvene metodologije - in istočasno tudi filozofije, filozofske prakse in njenega odnosa do znanosti.

Prispevkom sledi prevod Bachelardovega teksta in sicer Uvod in prvi trije razdelki prvega poglavja njegove knjige "Racionalistična dejavnost sodobne fizike" iz leta 1953. Tekst smo izbrali zato, ker na razmeroma celovit in zgoščen način razgrinja Bachelardovo koncepcijo in teoretsko utemeljitev zgodovine znanosti v njeni relaciji do epistemologije in v njeni konstitutivni razmejitvi nasproti tradicionalnim pojmovanjem zgodovine znanosti. Ta prevod je prva objava Bachelarda v slovenskem jeziku.

Uredništvo

